

Key words: social rejection, deviant behavior, a concept, operationalizing concepts.

УДК 316.347:71(=161.2)

О. О. Ковальчук

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ БУРС, ІНСТИТУТІВ У ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНСТВА В КАНАДІ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

У статті досліджено розвиток українства в Канаді у першій половині ХХ століття. Проаналізовано діяльність українських освітніх установ, які діяли в Канаді, розкрито їхню роль у збереженні національної мови, культури, історії.

Ключові слова: українська бурса, інститут, українська громада.

Одне з найголовніших завдань, яке нагально постало перед українцями вже в перші роки перебування в Канаді – дати своїм дітям освіту, щоб згодом стали рівноправними громадянами країни поселення. Вони намагалися за будь-яку ціну позбавити їх поневірянь і зневаги, яких самі зазнали, а разом з тим і зберегти свою мову, культуру, релігію, а загалом своє українське походження. Особливо це надзвичайно актуально постало після скасування 1916 р. двомовних шкіл у Західній Канаді¹. Саме у них прихильники асиміляції вбачали загрозу своїй політиці. За твердженням однієї з канадських газет того часу, “добрі канадці мають цілковито відректись від мови, культури і традицій свого народу”. В результаті були закриті лише в провінції Манітоба 120 двомовних: українських, польських, німецьких та інших шкіл, в Альберті – 130, в Саскачевані – понад 200. Ліквідацію двомовного шкільництва в Канаді етнічна

---

¹ 1897 р. в провінції Манітоба був прийнятий шкільний закон, у якому, зокрема, йшлося про те, що коли в якій-небудь школі є бодай десять учнів, які розмовляють іншою мовою і вона для них є рідною, то для них цією мовою і повинно проводитись навчання. 1901 р. Декрет Північно-Західних Територій (1903 р. постали провінції Саскачеван і Альберта) дозволяв навчання учнів після занять у державних школах національною мовою. На той час це був прогресивний закон, який засвідчував усвідомлення офіційними колами необхідності надання певних можливостей для адаптації новоприбулих через збереження рідної мови в інонаціональному середовищі. Хоча він був прийнятий значною мірою завдяки активним діям численних іммігрантів, які прибували до Канади з багатьох країн світу. Попри те, що на батьків дітей лягали додаткові фінансові витрати, Міністерство освіти провінцій чинило опір щодо заснування двомовного навчання. Фактично офіційна влада чинили перешкоди виконанню своїх же законів.

громадськість сприйняла з болем та демонстраціями протесту. Відбувалися численні віча, наради, дискусії, на яких засуджувалась політика уряду. Цей акт вважався грубим насильством над культурними потребами національних менших Канади. Відомий український вчений, мовознавець, який багато зробив для розвитку українства в Канаді Ярослав Рудницький, охарактеризував цей закон як “лінгвіцидний акт”.

Після прийняття закону 1916 р. єдиним шляхом у збереженні національної мови було створення приватних двомовних шкіл, перші з яких були організовані ще до прийняття цього закону і кількість яких, попри численні труднощі, постійно зростала. При цьому надії покладали на так звані бурси чи інститути на зразок тих, які існували на західноукраїнських землях. Ці установи могли б не лише забезпечувати учнів і студентів приміщенням і харчування – що особливо важливо було для тих, хто мешкав поза місті, а таких була переважна більшість, але також мали б бути виховними інституціями. “Потреба була в опіці та прищепленні знань про нашу культуру, історію, звичаї та традиції”. Найбільшу участь в їх створенні і діяльності приймали молоді, енергійні, освічені особи (на батьківщині вони навчались у гімназіях), які прибули до Канади на початку ХХ ст.

11 серпня 1986 року часопис “Український голос” (видається в Канаді з 1910 р. – О.К.) так писав про мотиви створення українських освітніх установ. “У новій країні, по короткім часі виявилась потреба горнутися в гуртки для заспокоювання духовних потреб, доля взаємного порозуміння в різних справах і тоді виринуло питання: “А що буде з нашими дітьми, як нас не стане? Не сміємо допустити до того, щоб наші надбаня забулися, щоб наша релігія була заступлена чужою нам вірою. Життєва течія перла безупинно вперед і викликала потребу культурних установ, культурного осередку, звідки розходилося би світло свідомості і знання по всіх закутках Канади, де тільки жили українці. Занепад на релігійному полі, чужинецькі зазіхання на душі наших дітей мусили довести до рішучого кроку для рятування наших надбань”. Результатом цього було створення бурс, інститутів, які набули великої популярності серед української громади. перші з яких були засновані ще до прийняття горезвісного закону 1916 р., і у яких викладалась українська мова, література, історія. Усі вони утримувалися головним чином коштами батьків, українських

організацій, церкви та меценатів. Деякі діяли протягом десятиліть, та більшість – кілька років. Говорячи про причини такого стану слід назвати фінансові труднощі, брак відповідних фахівців, а також політичні й релігійні розбіжності в поглядах української громади. Остання причина значно розпорошувала і ослаблювала її сили. Таке протистояння тривало десятиліття, інколи набуваючи надзвичайного гострого характеру, що значно шкодило загальній справі. Хоча в цілому, яку б політичну силу чи релігію не підтримувала та чи інша частина української громади, мета у них була одна – збереження українства.

1915 р. у Вінніпезі було вирішено відкрити українську бурсу. Але між її організаторами виникли розбіжності. Ідею загальнонаціонального характеру освітньої установи відстоював Я. Арсенович, а католицької – єпископ Н. Будка. Так як її керівники не дійшли згоди, стався розкол і були створені дві:

Бурса імені Адама Коцка мала загальнонаціональний (виділено нами. – О.К.) характер. Завданням цієї установи було “дбати про національне, а не релігійне виховання”. Як наголошував активний громадський діяч, перший з українців, який 1913 р. закінчив Манітобський університет, отримавши ступінь бакалавра філософії, Орест Жеребко, “в бурсі нікого не силуємо бути греко-католиком, або православним – хоча ці обидві релігії уважаємо так сказати б за національні, бо нарід наш з ними зжився і в них виховався. Перевагу не надаємо ні одній, а ні другій – обидві нам однакові..., нікому не нав’язуємо жодну релігію. На першій місці кладемо українство, а релігійне виховання на другому. Бо ми всі українці, всі члени одного народу, а не всі члени греко-католицької або православної церкви...”.

Першим головою бурси був обраний визначний громадський діяч Канади, вчитель, адвокат, королівський радник – перший з українців, Я. Арсенич, заступником – О. Харамбур, секретарі – Г. Скегар і М. Пасічняк, касир – П. Попель. У липні 1915 р. “Український голос” опублікував оголошення про конкурс учнів до бурси. Зазначалось, що її кількість буде близько 30 осіб. Оплата становитиме від 8 до 15 доларів щомісячно. Висувались наступні вимоги: це мали бути здібні учні українського походження від 12 років, які навчаються в 7-12 класах публічних шкіл; пріоритет надавали учням з Манітоби, бо в інших

провінціях існують свої бурси. Кожен прийнятий учень обов'язково має брати українські предмети в бурсі.

У серпні 1915 р. бурса імені А.Коцка отримала чартер. У вересні відбулося відкриття. Було прийнято всього 16 учнів. Більшості бажаючих прийшлося відмовити через брак фінансів. Наступного року бурса змогла прийняти 27 осіб: з них 4 були студентами університету, 23 – учні середніх шкіл. Щодо релігійних поглядів, то 24 – були греко-католиками, 2 православними, 2 – іншого віросповідання. 8 осіб вчителювали у преріях, 12 працювали під час канікул, 7 утримували родичі. 26 були з провінції Манітоба і лише один з Саскачевану.

На жаль, бурса імені Адама Коцка діяла всього два роки. У ній пройшло навчання 38 учнів.

Католицька (виділено нами. – О.К.) бурса імені митрополита Андрея Шептицького (Вінніпег, Манітоба) відкрила свої двері 1915 р. У перший же рік до неї було прийнято 60 студентів, для навчання яких при фінансовій підтримці церкви був куплений будинок. Крім занять в коледжах, університеті в бурсі вони вивчали українську мову, літературу, історію, релігію. Щомісячна плата становила 20 дол. Діяли також гуртки: студентський, драматичний, хоровий та інші. Студенти видавали українською мовою свій власний часопис. Бурса працювала десять років. З початком шкільного 1925 року була закрита через малу кількість студентів.

1917 р. в Едмонтоні зусиллями католиків постав інститут імені Тараса Шевченка, який орендував приміщення. На католицькій конвенції 1919 р. зазначалось, що є принциповою справою фінансово підтримати цей інститут, було зібрано шість тисяч доларів. Та матеріальні можливості були невеликі, діяла ціла низка українських освітніх установ, яка забезпечувалась українцями, їх організаціями, церквою. Не вистачало кваліфікованих адміністраторів, вчителів, а також брак коштів. Інститут імені Т.Шевченка проіснував 5 років [4, Т.1 – 117-118, 121, 122, 133-134, 153, 184, Т.3 – 54; 8, 161-167; 11, 99-100; 12, 592-596].

1925 р. згадуваний нами “Український голос” повідомляв, що з початком 1925/26 шкільного року бурса імені Шептицького була закрита, бо “зголосилося до неї дуже мало студентів”, й з сумом констатував, що “довгі роки проводиться в Канаді сильна боротьба між двома напрямками

провадження бурс, а то стисло католицьким і народним. Результат тої боротьби вийшов на користь народного напрямку”. Інститут П. Могили є найсильнішою нашою народною інституцією і тепер переповнений студентами. Інститут Грушевського також заповнений.

1916 р. у Саскатуні бурса імені Петра Могили відкрила свої двері для перших слухачів. Наступного року була перейменована в інститут імені Петра Могили. 7 липня того ж 1917 р. інститут відкрив свою філію в Канорі. На початку 1918 р. був куплений в Саскатуні дім вартістю 32 тис. дол. Невдовзі ця установа володіла трьома будинками для студентів, один із яких був призначений для студенток-дівчат. Викладачі і слухачі інституту багато зробили для запровадження української мови в програму навчання університету і середніх шкіл у Саскачевані. Ще на першому з'їзді у серпні 1916 р. в одній з резолюцій йшла мова про необхідність домагатися від уряду провінції введення в Саскачеванському університеті викладання української мови і літератури. І це тоді, коли закривались двомовні школи, українські часописи усі матеріали повинні були друкувати двома мовами: українською й англійською. Лише оголошення дозволялось давати національною мовою. Заборонялись видаватись книжки, ставити вистави українською мовою. Бо як стверджувала одна із канадських газет того часу, добрі канадці мають цілковито відректись від мови, культури і традицій свого народу.

Протягом двох десятиліть передове українське студентство гуртувалося головно в інституті імені Петра Могили. Юліан Стечишин, який протягом десяти років очолював цю освітню установу, зазначав про її важливу роль, яка є найбільшою народною нашою святинею в Канаді, бо збудована народом, утримується народом, а не якоюсь сектою, належить українському народу і виховує дітей всіх українських родин, незалежно від того, які релігійні чи партійні переконання вони сповідають. Підсумовуючи перше десятиліття діяльності інституту імені Петра Могили, паризький журнал “Тризуб” в 1926 році зазначав, що за ці десять років, завдяки енергійній праці його провідників та дружній моральній і матеріальній підтримці населення інститут розвинувся в найбільшу народну інституцію на американському континенті.

На черговому з'їзді 1925 р. вихованці інституту імені Петра Могили обговорювали наступні питання: “Українці в Канаді, а Україна в Європі”

(В. Свистун, бакалавр Б.А., колишній ректор інституту імені Петра Могили), “Значення армії для держави” (генерал В. Сікевич), “Цілі виховання” (Юліан Стечишин, ректор інституту імені Петра Могили), “Наша участь в житті Канади” (Ф. Гаврилук), “Труднощі у нашій поступі в Канаді” (Я. Навальковський), “Труднощі фермерських організацій” (Н. Бачинський), “Які провідники, такий і нарід” (Мирослав Стечишин, редактор “Українського голосу”), “Церква як моральна інституція” (прот. С. Савчук, адміністратор Української Православної церкви в Канаді), “Україна під більшовицькою владою” (А. Сліпченко), “Завдання жінки” (В. Слюсар), “Вартість свідомих фахівців для піднесення народу” (Я. Арсенич), “Значення видавництва у нинішньому житті” (Михайло Стечишин), “Конечне знання прав в щоденному житті” (А. Вавринюк), “Народні доми і читальні на фермах” (В. Гаврик), “Буковина в історії України” (П. Галицький, настоятель інституту імені Грушевського в Едмонтоні) та інші. Саме під керівництвом Юліана Стечишина². Інститут імені Петра Могили “став справжнім вогнищем, де виховувалися дійсні каменярі українського народного і християнського життя”. До речі, шлях формування світогляду Ю. Стечишина є характерним для багатьох українців Канади, які досягли досить високого становища, а разом були активними діячами української громади. Значний вклад у виховання молодого покоління в інституті імені Петра Могили внесли жінки. Слід відзначити заслугу Савелії Стечишиної. Вона була вихователькою дівчат і викладала українську мову і літературу. До речі, в Саскачеванському університеті вела курс української мови. У 1923 р. організувала при інституті товариство Могилян, яке стало основою українського

² Юліан Стечишин прибув до Канади 1910 р. у п’ятнадцять років. Працював у типографії, вивчив англійську мову. 1911 р. записується до Брендонської школи, яку закінчує з успіхом. Вчителює в народних школах у провінціях Манітоби й Саскачевану. В 1916 р. вступає в бурсу ім. Адама Коцки, навчається в Саскачеванському університеті, інституті ім. Петра Могили, а згодом стає багаторічним ректором останнього. Під час роботи в інституті ім. Петра Могили, Юліан Стечишин продовжує навчання (1929–1931 рр.) на факультеті права Саскачеванського університету. З 1934 р. займається адвокатською діяльністю. Ніколи не покидав працю в українській громаді. Він один із засновників (1927 р.), багаторічний голова (1940–1942, 1951–1958 рр.) і почесний голова (з 1958 р.) Союзу Українських Самостійників. Один з організаторів Комітету українців Канади, довголітній діючий, а пізніше почесний голова. Активно діяв на церковному полі. З 1921 р. був довголітнім секретарем Українського греко-православного братства. Завдяки його старанням 1922 р. була розучена і відправлена Служба Божа українською мовою. З 1951 р. і до смерті був членом Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді. 1967 р. нагороджений медаллю сторіччя Канади, 1968 р. – Шевченківською медаллю, одна із вулиць міста Саскатун, де жив і працював Юліан Стечишин, носить його ім’я.

жіночого товариства імені Ольги Кобилянської, а останнє в свою чергу основою Союзу Українок Канади. Савелія Стечишина – довголітній редактор жіночої секції часопису “Український голос”, автор численних статей, книг “Мистецькі скарби українських вишиванок” (1950) і “Traditional Ukrainian Cookery” (1957). Остання була найпопулярнішою книжкою року. В одній із рецензій під красномовною назвою “Пропаганда без пропаганди” зазначалось, “що ще ніяка українська книжка англійською мовою, видана в Канаді, не наробила собі стільки розголосу, ані викликала стільки зацікавлення як “Traditional Ukrainian Cookery”. Ці видання, за твердженням “Українського голосу” – “широкий підклад з історії української культури, народних звичаїв, обрядів, вірувань”. Фактично вони, разом з іншими виданнями українок, стали підручниками української народної культури, фольклору.

У 1958 р. “Український голос” наголошував, що “немає, здається, ніде у вільному світі території, заселеної певним відсотком українців, де б вони впорядкували своє національне життя до такого високого ступеня, як це можна бачити в провінції неозорних пшеничних піль, в Саскачевані... В інституті імені Петра Могили... панує певний традиційний український дух, яким дише кожний студент і студентка... Народжені в Канаді і належавши часто до другої або й третьої генерації в країні, ці студенти, в більшості вчителі на літніх курсах представляють собою свідомих синів і дочок українського народу. Вони дають нам добрий зразок типічної інтелігенції, для якої ми прямуємо в Канаді...” [2; 3, 177; 4, Т.1 – 255, Т.2 – 203, Т.6 – 317; 5; 14, 28; 15, 32; 17].

Той же часопис 11 серпня 1986 р. у ювілейній редакційній статті, присвяченій 70-літтю інституту імені Петра Могили, підбив підсумки діяльності цієї народної освітньої установи. Українознавчим предметам навчалось понад 1500 учителів та громадських працівників; набули знання суспільно-громадської праці понад 1200 наших підприємців, близько 100 муніципальних секретарів, понад 70 депутатів, 60 адвокатів, 50 лікарів 40 священиків, багато шкільних інспекторів, суддів, провінційних міністрів та 2 сенатори.

Крім того, інститут імені Петра Могили багато спричинився до постання Української православної церкви в Канаді, багато допомагав Богословській семінарії. Він мав також великий вплив на заснування

інших подібних інституцій – інституту імені М. Грушевського (нині св. Івана) в Едмонтоні, колегії св. Андрея у Вінніпезі. Також з інституту імені Петра Могили вийшли “Могилянки”, які були ініціаторами створення першої всеканадської жіночої організації – Союзу українок Канади. При інституті імені Петра Могили започатковано музей українок Канади.

1918 р. в Едмонтоні був заснований інститут імені Михайла Грушевського. Настоятелем став А. Кобзей – тодішній студент медицини Альбертського університету, його заступником – Михайло Лучкович – студент того ж університету, в майбутньому громадський і політичний діяч в Канаді, перший серед українців, який 1926 р. був обраний депутатом Канадського парламенту. Семен Микитюк – один з тих, хто стояв у джерел заснування інституту і його перший секретар – при відкритті сказав: “Ми, закладаючи бурсу, мусимо бути незалежні від всяких сект і партій для добра нашого народу. Тому ми всіма силами стараємося усунути всякі кордони між нашим народом, злучитися в одно і спільно тримати кращого життя”.

У перший же рік своєї діяльності інститут імені Михайла Грушевського дав притулок 35 українцям. 23 вересня 1919 р. був відкритий новий двоповерховий будинок, який міг одночасно вмістити 50–60 осіб. Число слухачів інституту не було сталим. Приміром, у навчальних роках 1920/21 і 1927/28 сягало 50 і 60 осіб. У 1928/29 р. – 90 осіб. А ось у 1921/22 р. – всього 20. Більшість вихованців були з фермерських родин. У 1920/21 учбовому році із 60 студентів вони склали 49. Усі вихованці інституту імені Михайла Грушевського навчались в університетах, школах, коледжах, як, до речі, й інших українських інститутів, бурс. Так, у 1918/19 навчальному році 10 осіб навчались в університеті, 14 – в середній школі, 6 – в технічній, 3 – в коледжі, 2 – в інших школах. Українознавчі ж предмети: історія України, її географія, мова, література та інші викладались вечорами і у суботу. Головні завдання інституту були визначені як: поширення шкільної та вищої освіти серед української молоді в провінції Альберта; розбудження національної свідомості серед своїх вихованців, а також української молоді провінції; жертвовності; поширення серед неукраїнського громадянства відомостей про Україну й українців, її історії, літератури.

Викладачі інституту імені Михайла Грушевського разом з учнями проводили жваву роботу серед громадськості міста, і не лише серед українців. Її зусиллями діяла для дітей міста “Рідна школа” (кількість учнів була різною, у 1926 р., приміром, 111 осіб), для старших – курси по вивченню англійської мови, а також курс хорового співу і музики.

В інституті були створені хор, театральна група, які постійно виступали перед громадськістю міста. Активно діяв гурток імені Адама Коцка, до якого належали не лише вихованці інституту. З 1927 р. починається тісна співпраця між студентами інституту імені Грушевського й філіалом інституту імені Петра Могили у Вінніпезі. Її започаткував Юліан Стечишин. Цю традицію продовжив і розвивав Петро Лазарович та інші керівники цієї установи. Студенти зустрічались, проводили спільні наради, семінари і т.д. Запрошувались визначні діячі з різних галузей знань з Канади, США, Західної України і не лише українського походження. Варто згадати виступи В. Авраменка, професорів І. Боберського, В. Кедровського, В. Тимошенка, доктора В. Семеновича, Т. Ферлея В. Свистуна.

Щоб краще уявити, які ж питання хвилювали студентів, наведемо теми деяких доповідей, які обговорювались у 1927/28 навчальному році: “Життя і праця Адама Коцка”; “Студенти і студентські кружки у Старім Краю”; “Гонта і Залізник як герої”; “Про Григорія Сковороду”; “Про Симона Петлюру”; “Народна культура”; “Виховання і послух”; “Монархічна влада на Україні”; “Чи культурні інститути мають більшу вагу для народу як економічні”; “Що Ярослав Мудрий зробив більше добра для України як Володимир Великий”; “Що Москва зробила більше зла для України як Польща”.

За твердженнями Петра Лазаровича, ректора 1933–1935 рр., інститут імені Михайла Грушевського був першим джерелом інформацій про Україну й українців серед громадян неукраїнського походження у провінції Альберта. Це і статті про Україну і українців в канадській пресі, і активна діяльність вихованців і педагогів інституту серед громадськості міста.

За перші 25 років діяльності інституту в його стінах пройшло навчання 718 українців і українок. Переважна з них більшість активно діяльно на громадській ниві.

Ще раз хочемо наголосити, що інститут імені Михайла Грушевського, як й інші українські освітні інституції утримувались коштом батьків, церкви, громадських організацій, меценатів (серед яких було дуже багато випускників). Скрутні час української громади відбивалось і на цьому інституті. Так, наприклад, в 1924 році економічне становище інституту було настільки тяжким, що прийшлося скликати надзвичайні збори членів з одним питанням, як дістати гроші на сплату податків у сумі 350 доларів. У 1949 р. інститут імені М. Грушевського було перейменовано в інститут св. Івана ³, який працює і нині, продовжуючи традиції свого попередника [4, Т.6 – 269, 346; 6; 10, 140; 13, 160-168; 16, 128].

Влітку 1935 р. у Саскатуні розпочала свою діяльність ще одна освітня установа як на полі виховання української католицької молоді, так і на полі розвитку та збереження української культури – інститут імені Митрополита А. Шептицького. Три основні завдання, що стояли перед її вихованцями: католицька релігія, українська культура, канадська державність. Виховувались у ній хлопці-католики. Два роки інститут орендував приміщення. 1937 р. було придбано будинок в центрі міста, де і продовжувалось навчання до 1953 р. Членами дирекції у різний час були депутат О. Жеребко, О. О. Прийма – перший управитель, О. П. Сулятицький, О. П. Криворучку (від 1940 р.) та ін.

Українські юнаки інституту крім тих курсів, що вивчали чи то в університеті, чи в якійсь іншій установі, безкоштовно могли закінчити курс українознавства. У його програму були включені такі предмети: українська мова, література, історія України. Додатково мали нагоду слухати лекції співу, музики, гри на інструментах, викладали і курс українських танців. Особлива увага приділялась навчанню релігії, адже це

---

³ 1949 р. був куплений новий будинок для інституту св. Івана. Він був старий, але мав велику площу, що давало можливість у майбутньому побудувати новий великий сучасний будинок, який був відкритий 28 вересня 1958 р. Коштував 250 тис. дол. і був розрахований на 80 слухачів: просторі класи, бібліотека, зал, їдальня, кухня, капличка. Одночасно інститут проводив вечірні курси українознавства. Кількість вихованців була різною, хоча в цілому кількість зменшувалась. Стан роботи не завжди був на належному рівні. Так, приміром, 12 вересня 1956 р. “Український голос” опублікував відкритий лист професора Альбертського університету Ореста Старчука у справі інститутів. Вчений звертає увагу на те, що інститут св. Івана зовсім занедбав українське навчання, хоча це мало б бути одним із найголовніших завдань. Він перестав заслуговувати на свою назву і його можна сміло назвати бурсою, бо “...немає там кому піклуватися духовним життям..., немає кому подбати про те, щоб українську мову вживали в інституті нарівні з англійською. Дирекція інституту повинна пильнувати не тільки матеріальні сторони, але й дбати про духову частину цієї інституції...”.

була католицька установа. Студенти були забезпечені харчуванням, приміщенням, могли займатися спортом.

Активною була діяльність вихованців на культурно-освітній ниві. Видавали концертні програми із матеріалом на вшанування національних свят, роковин, подій, як, Перше Листопада, Державності й Соборності, свято української молоді, вшанування Т. Шевченка й М. Шашкевича, різдвяні програми та інші. Це значно допомагало українським організаціям у проведенні національних свят. Програми були платні. Кошти від них йшли на утримання інституту.

Невдовзі придбаний будинок не міг вмістити усіх бажаючих. Так, 1940 р. в навчалось 26 студентів, 14 було відмовлено через брак вільних місць. 1945–1946 навчальному році нараховувалось 46 студентів і їх число могло б бути вдвічі більшим. Хоча уже на той час студенти були розміщені в інших орендованих приміщеннях. Ця робота активізувалась з призначенням 1940 р. нового ректора О. П. Криворучки. Він ставить за мету побудувати сучасний, великий новий будинок, який міг би вмістити 100 осіб, щоб були приватні й напівприватні кімнати, просторі класи, зал для концертів, спортивний зал, каплиця для Богослужінь. Він започатковує й доводить до кінця найуспішнішу кампанію по зборі коштів для придбання нового приміщення для студентів, яка коли-небудь мала місце в даній провінції. Станом на січень 1945 р. було зібрано 15 тисяч доларів і куплена ділянка землі напроти Саскачеванського університету. До 1950 р. необхідна сума в 30 тисяч доларів була зібрана. 1953 року студенти й викладачі перейшли у новий просторий будинок [9, 191-198].

Як бачимо, створювались навчальні заклади і релігійного характеру. Та паралельно з релігійним напрямком ставилось завдання збереження національної мови, культури, історії. Потреба в Богословській школі гостро відчувалась вже з перших днів існування новоорганізованої Української греко-православної церкви в Канаді. “Ця потреба впливала з ідеології цієї Церкви, як Церкви НАЦІОНАЛЬНО-УКРАЇНСЬКОЇ” (виділено в оригіналі. – О.К.). З цією метою спочатку було відкрито пастирські курси в Саскатуні і Ріджайні, згодом 1932 р. у найбільш населеному українцями місті Вінніпег зорганізовано Духовний семінар, який проіснував до 1944 року. За цей час було підготовлено одинадцять

православних священників. Першого шкільного навчального року вихованці семінару жили в інституті імені Петра Могили, який тоді знаходився у Вінніпезі у 1933/34 навчальному році в приватному будинку, від 1932 р. – у будинку Консисторії. 1943 р. була схвалена ідея створити колегію св. Андрея. Після чого почалася досить успішна кампанія збору коштів. У 1945 р. був куплений будинок. З осені 1946 року розпочалася навчання у новій власній будівлі. Тут мешкали хлопці, а для дівчат згодом теж було придбано оселю. Офіційне відкриття відбулося 26 листопада 1946 р. Колегію св. Андрея очолив О. С. Савчук – він же був одним із її ініціаторів створення і організації. Викладали: Ф. Гаврилюк – декан теологічного факультету і магістр теології Варшавського університету; Дмитро Мартиновський – бакалавр Оксфордського університету; професор Дмитро Дорошенко; Юрій Волошинський, Етель Тілленіус; О. М. Юрківський, Йосиф Богонос, Володимир Богонос, пані А. Сарчук, А. Сирник і А. Павлик. Бібліотека складала кілька тисяч примірників. Дуже цінні колекції подарували О. С. Савчук і О. В. Кудрик.

У православної колегії св. Андрея діяли кілька курсів: головний – теологія (навчання триває чотири роки), на якому викладались англійська мова, українська мова і література, грецька, церковно-слов'янська мови, історія України, історія християнської церкви, Старий і Новий Заповіти, догма і канони східної православної церкви, загальна психологія, літургія, гомілетика, християнська етика, канонічне право, психологія релігії, соціологія, економіка і сучасні проблеми. Діяли курси для учнів 11 і 12 класів, на яких викладались такі предмети: англійська мова і література, історія, алгебра, геометрія, хімія, фізика, французька і латинська мови. На теологічному факультеті плата становить 140 доларів, для 11 і 12 класів – 85 доларів. Довголітнім деканом Богословського факультету Колегії був Митрополит Іларіон – професор Іван Огієнко.

Протягом перших 25-ти років діяльності колегія св. Андрея підготувала 120 студентів, які походили головним чином з Канади. Хоча були і з США та інших країн світу. Після закінчення навчання багато випускників Колегії прийняли священний сан і працюють як душпастирі в Канаді, США, а один випускник став єпископом Білоруської церкви.

Колегія організовує літні українознавчі курси. Так, приміром, 1947 року кількість слухачів складало 80 осіб, 1948 р. – 94 особи. Приїхали молоді українці і українки і з США. За чверть століття літні курси українознавства відвідали близько двох тисяч осіб. “Вони пройшли школу національного й релігійного усвідомлення і стали в перших рядах або в проводі нашого суспільства”.

І нині колегія св. Андрея у Вінніпезі продовжує працювати⁴.

У 1962 р. вона отримала статус асоційованого, а в 1981 р. – афілійованого коледжу при Манітобському університет [1; 7; 12, 586-588; 18] – перша з українських освітніх установ, що отримала такий статус. Та проблеми не оминули і її, а головні це фінансові та усе менше зацікавлення канадських громадян українського походження навчатись в українських освітніх закладах.

Заслуга українських бурс та інститутів полягає в тому, за твердженням історії української імміграції в Канаді, громадського діяча Михайла Марунчака, що вони значно посилили національний дух українців. Вони загострили почуття відповідальності членів української спільноти за виховання дітей, підсилювали у батьків думку й амбіції, щоб їхні діти змагались до висот своєї освіти та позбавляли їх комплексу меншовартості, який прищеплювали їм до певної міри, внаслідок тих чи інших шовіністичних атак зовнішнього оточення. В економічному відношенні бурси та інститути допомогли незаможним, але здібним українцям, отримати освіту. Ці інституції були доброю запорукою й у

---

⁴ З початку 1960-х років усе частіше на з'їздах колегії св. Андрея йшла мова про її перенесення на територію Манітобського університету, бо старе приміщення знаходилось далеко від університету. Тому і виникла необхідність побудувати нове на її території. Ставилось завдання, щоб кожний кандидат на священика, крім богословської освіти, мав також вищу світську. Крім того, з моменту афіляції колегії з університетом, колегія зможе ввести в себе і світські університетські предмети. Ювілейний з'їзд колегії 1961 р. прийняв рішення у справі побудови нового приміщення на території Манітобського університету. Йшлося не тільки про близькість до університету, *але й також про моральну сторону справи* (виділено в оригіналі. – О.К.) – поваги колегії. 1961 р. колегія Св. Андрея ввійшла в асоціацію з Манітобським університетом з правом майбутньої афіляції з ним. 14 червня 1962 р. був підписаний документ про асоціацію з Манітобським університетом, що дало “можливість колегії св. Андрея стати членом університетської родини”. Манітобський університет – це перший з-поміж університетів у Канаді, що встановив статус асоціації української колегії з університетом. І нині колегія св. Андрея у Вінніпезі продовжує свою діяльність. Як зазначалося у звіті голови дирекції в серпні 2010 р., “на даний момент колегія працює добре, хоча ми завжди стоїмо на межі платеспроможності, питання яке забезпечується багатьма установами, принаймні на протязі 20 останніх років, а особливо після 2008 р. глобального економічного краху. Ми сподіваємося на “велику жертву”, що повною мірою полегшить нам фінансовий тягар”.

суспільно-громадському аспекті. Вони вчили своїх вихованців бути членами канадської спільноти, брати активну участь у громадському житті та нести відповідальність за хід і розвиток своєї спільноти. З них вийшли сотні активних українців-канадців, які зайняли високі посади у “новій” країні. Завдяки цим установам маємо багато інтелігенції, що стали кваліфікованими працівниками у різних ділянках канадського життя [8, 161-167].

А ось як оцінювали самі вихованці роль інститутів. “Нам студентам українського роду інститут допоміг збагнути багатство української культури, ознайомити нас із цілями української спільноти в Канаді, ввести нас в організоване життя нашої спільноти та підготувати нас на корисних громадян-українців, свідомих своїх завдань” [13, 166].

Література

1. 25-літній ювілей Колегії св. Андрея в Вінніпегу при Манітобському університеті. 1946–1971. – Вінніпег, 1971.
2. 70-ліття Інституту імені Петра Могили // Український голос. – 1986. – 11 серпня.
3. Буйняк О. Українська мова в Саскачеванському університеті // Північне сьйво. Альманах. II. – Едмонтон, 1965.
4. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. – Т.1, Т.2, Т.3, Т. 6.
5. Інститут імені Петра Могили / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mohyla.ca/history_uk.php.
6. Інститут св. Івана в Едмонтоні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stjohnsinstitute.com/>.
7. Колегія св. Андрея в Вінніпегу / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.umanitoba.ca/colleges/st_andrews/;
8. Марунчак М. Історія українців Канади. Т.1 – Вінніпег, 1991.
9. Попіль А. До ранньої історії Інституту імені А.Шептицького в Саскатуні // Західноканадський збірник. Ч.2. – Едмонтон, 1975.
10. Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. – Едмонтон–Вінніпег, 1987.
11. Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. – Едмонтон–Вінніпег, 1983.
12. Пропам’ятна книга Українського народного дому у Вінніпегу. – Вінніпег, 1949.
13. Самоїл Ричард. Інститут імені М. Грушевського – Св. Івана (Короткий огляд. 1919–1999) // Західноканадський збірник. № 4 – Едмонтон, 2000.
14. Тризуб. – 1926. – № 15.
15. Тризуб. – 1926. – № 20.

16. Ювілейна книга. 25-ліття Інституту імені Михайла Грушевського в Едмонтоні. – Вінніпег, 1943.
17. Ювілейна книга. 25-ліття Інституту імені Петра Могили в Саскатуні. – Вінніпег, 1945.
18. Ukrainian Orthodox Church of Canada. Українська Православна Церква в Канаді / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.uocc.ca/>.

O. Kovalchuk. The role of Ukrainian bursas and institutes in preservation of Ukrainian Diaspora in Canada (first half of the 20th century)

The article explores the evolution of Ukrainian Diaspora in Canada in the first half of the 20th century. It analyses the activity of the Ukrainian educational institutions in Canada and highlights their role in preservation of the national language, culture and history.

Key words: *Ukrainian bursa, institute, Ukrainian community.*

УДК 316.347

Г. О. Кісла

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ УКРАЇНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ

У статті розглянута актуальна проблема етнополітичного розвитку української держави. Автор презентує аналіз методологічних підходів відомих соціологів до вивчення феномену “збігу” процесів націєтворення та розвитку національної держави з формуванням громадянської багатонаціональної держави.

Ключові слова: *етнополітика, етнонація, етнонаціональний розвиток, політична нація, етнополітичний ренесанс, громадянська ідентифікація.*

Проблема сучасного етнополітичного розвитку української держави має такий же вік як і статус незалежності. Згадуються роки, коли ця тема була головною для науковців та політиків і була дуже тиражованою на конференціях, круглих столах, семінарах. Сьогодні ця тема знаходиться на периферії наукового простору. Але ж проблема не зникла. І дуже цікаво подивитися на неї з позиції минулих визначень, діагностування, прогнозів.